

دیدگاه

شماره: ۱۰۳۰	موضوع: ضرورت توجه به موضوع تاب‌آوری زنجیره‌های تأمین کشور در سیاست‌گذاری‌های دولت
تاریخ: ۱۴۰۲/۶/۲۱	
تهیه و تنظیم: پریسا ابوالحسینی	
<p style="text-align: right;">توضیح اجمالی:</p> <p>زنجیره‌های تأمین جهانی به دنبال شوک‌های متعددی از جمله همه‌گیری کووید-۱۹، وقایع ژئوپلیتیک، اختلالات ناشی از آب‌وهوا و جنگ در اوکراین همچنان در حال دست‌وپنجه نرم کردن با مشکلات هستند. جهانی بودن شبکه‌های تأمین، سطح آسیب‌پذیری زنجیره را در اثر شوک‌ها بیشتر کرده است. از طرفی نرخ وقوع شوک‌هایی با بیش از یک ماه اثر، به‌طور میانگین به ۳.۷ سال رسیده است. تاب‌آوری زنجیره تأمین عبارت است از «قابلیت تطبیق‌پذیری آن برای کاهش احتمال مواجهه با اختلالات ناگهانی، مقاومت در برابر گسترش اختلالات با حفظ کنترل بر ساختارها و عملکردها و قابلیت بازیابی و پاسخگویی زنجیره برای رسیدن به حالت پایدار قبلی با واکنش‌های فوری و مؤثر».</p> <p>شاخص‌های تاب‌آوری یک کشور، نمایی کلی از میزان شکنندگی اقتصادی آن کشور در برابر انواع شوک‌ها است که به سیاست‌گذاران کمک می‌کند برای حمایت از بنگاه‌ها و رفع نیازهای اولیه و پایداری اقتصادی کشور، سیاست‌ها و اقدامات مناسبی اتخاذ نمایند. در این مخلص، جایگاه ایران در سه شاخص مرتبط با تاب‌آوری زنجیره‌های تأمین ذکر می‌گردد.</p> <ul style="list-style-type: none"> • شاخص ریسک کشوری: این شاخص شرکت گلوبال دیتا ریسک کلی انجام تجارت در کشورها را اندازه‌گیری می‌کند که به‌صورت فصلی منتشر می‌شود. عوامل مختلفی از جمله ثبات سیاسی، چشم‌انداز رشد اقتصادی، کیفیت زیرساخت‌ها، محیط قانونی و نظارتی، خطرات امنیتی و غیره در آن لحاظ می‌شود. در گزارش سال ۲۰۲۲ این شاخص، ایران رتبه ۱۱۵ از ۱۵۲ کشور را دارا بوده که جزء کشورهای دارای ریسک بالا در زمینه تجارت محسوب می‌شود. • شاخص تاب‌آوری جهانی: این شاخص توسط شرکت اف ام گلوبال اندازه‌گیری می‌شود و میزان تاب‌آوری کشورها را بر اساس سه مولفه اصلی اقتصادی، کیفیت ریسک و زنجیره تأمین برآورد می‌نماید. در گزارش سال ۲۰۲۳ این شرکت، رتبه ایران در کل شاخص برابر ۱۰۸ از ۱۳۰ کشور و در مؤلفه تاب‌آوری زنجیره تأمین برابر ۱۰۵ (و رتبه ۱۲ در منطقه) است. • شاخص تاب‌آوری لجستیکی: این شاخص توسط دانشگاه لجستیک کوهن و بر مبنای پنج مؤلفه عوامل اقتصادی و اجتماعی، دولت و گمرک، ویژگی‌های تجاری، عملکرد لجستیکی و زیرساخت‌های حمل‌ونقل اندازه‌گیری می‌شود. در گزارش سال ۲۰۲۳ این دانشگاه، امتیاز ایران در این شاخص ۵۴ از ۱۰۰ برآورد شده است که این عدد در مقایسه با بسیاری از کشورهای منطقه پایین‌تر است (رتبه ۱۱ در کشورهای منطقه). <p>با توجه به شاخص‌های فوق می‌توان گفت ایران در موضوع تاب‌آوری زنجیره تأمین با چالش‌های ذیل مواجه است:</p> <ul style="list-style-type: none"> • قرارگیری ایران در منطقه‌ای که از ویژگی‌های آن بی‌ثباتی سیاسی و اقتصادی است: این بی‌ثباتی‌ها منجر به بروز اختلال در تجارت و حمل‌ونقل شده و زنجیره‌های تأمین کشور را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند. • تشدید تحریم‌ها طی سال‌های اخیر: این موضوع درجه بالایی از عدم اطمینان و نوسانات اقتصادی را در کشور ایجاد کرده است. به طوری که دسترسی کسب‌وکارها به بازارهای بین‌المللی (برای واردات و صادرات)، منابع مالی و فناوری را دشوار کرده است. • اتکای کشور به واردات کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای (به‌خصوص در حوزه مواد غذایی، دارو و صنعت): این موضوع کشور را در برابر اختلالات در زنجیره تأمین جهانی آسیب‌پذیرتر کرده است که باوجود تحریم‌ها، بر شدت آن نیز افزوده شده است. • قرار گرفتن کشور در معرض بلایای طبیعی نظیر زلزله، سیل و تنش آبی، آسیب‌پذیری زنجیره‌ها را افزایش داده است. • ناکارآمدی زیرساخت‌های لجستیکی کشور، عدم شفافیت مطلوب در زنجیره‌ها و دشواری ردیابی جابجایی کالا و مواد، باعث ناکارآمدی زنجیره‌ها شده است (کسب رتبه ۱۲۳ از ۱۳۸ کشور در شاخص عملکرد لجستیکی ۲۰۲۳ تأکیدی بر این مدعاست). • وجود موانع و مشکلات در فضای کسب‌وکار و عدم ثبات در برخی تصمیم‌گیری‌ها: این مسائل تأثیرات سوء بر هزینه‌های تولید و مبادله در زنجیره‌های تأمین داشته است. 	

دیدگاه

بررسی تجربیات جهانی نشان می‌دهد که دولت‌ها از ابزارهای سیاستی متنوعی برای ارتقاء تاب‌آوری زنجیره‌های تامین خود بهره می‌برند. حتی کشورهای نظیر ایالات متحده، ژاپن، کره جنوبی، استرالیا، امارات، سنگاپور و اتحادیه اروپا، اسناد راهبردی و بسته‌های سیاستی را برای این منظور طراحی نموده‌اند. ابزارهای مورد استفاده دولت‌ها، طیفی از سیاست‌های عمومی و کلان گرفته تا پروژه‌های اختصاصی برای زنجیره‌های تامین اولویت‌دار را شامل می‌شوند. بر این اساس، رایج‌ترین ابزارها در این زمینه عبارتند از:

- تقویت ظرفیت‌های تامین و تولید: داخلی‌سازی تولیدات؛ انعقاد موافقت‌نامه‌های تجارت آزاد برای استفاده از ظرفیت‌های تولید و تامین کشورهای هم‌پیمان یا همسایه؛ بهم‌رسانی تولیدکنندگان و تامین‌کنندگان داخلی؛ ساده‌سازی محصولات تولیدی (با حذف مقررات متفاوت غیرضروری و استانداردسازی)؛ و ارائه کمک‌های مالی به تامین‌کنندگان آسیب‌پذیر.
- نگهداری ذخایر احتیاطی: نگهداری ذخایر برای کالاهای کلیدی در سطوح بنگاهی، ملی و یا به‌شکل مشترک با کشورهای هم‌پیمان.
- افزایش آمادگی زنجیره‌ها: الزام بنگاه‌ها به پایش عملکرد زنجیره، افزایش شفافیت و تشریح اطلاعات در زنجیره‌ها و غربالگری ریسک‌ها؛ حمایت از سرمایه‌گذاری و نوآوری‌های فناورانه بنگاه‌ها برای مقابله با ریسک‌های زنجیره تامین.
- بهبود لجستیک و تسهیل تجارت: تخصیص منابع مالی برای توسعه زیرساخت‌های لجستیکی کلیدی؛ روان‌سازی و تسریع تشریفات گمرکی برای واردات کالاهای حیاتی در شرایط بحرانی.
- تقویت محیط کسب‌وکار: ایجاد یک محیط رگولاتوری و رژیم تجاری و سرمایه‌گذاری با ثبات و قابل پیش‌بینی.

نکات کلیدی:

سیاست‌گذاری متمرکز برای بهبود مدیریت ریسک و تاب‌آوری زنجیره‌های تامین مورد نیاز است که تحقق این موضوع ملی نیازمند یک سازوکار سیاست‌گذاری و اجرایی مشخص با مشارکت تمامی دستگاه‌های ذیربط است که با توجه به تجربیات جهانی و مقتضیات کشور، اقدامات زیر برای برقراری آن پیشنهاد می‌شود:

الف) ایجاد نظام رگولاتوری برای مدیریت ریسک و تاب‌آوری زنجیره‌های تامین در سیاست‌گذاری‌های کلان کشور:

۱. تعریف ساختارهای نهادی مربوطه:

- در سطح ملی: تعیین ستاد اقتصاد مقاومتی به عنوان نهاد هماهنگ‌کننده مدیریت ریسک و تاب‌آوری زنجیره‌های تامین.
- در سطح دستگاه‌های ذیربط (اعم از وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت نیرو، وزارت نفت، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت راه و شهرسازی، وزارت اقتصاد و امور دارایی و دیگر دستگاه‌های مرتبط): تعیین کمیته‌های مدیریت بحران و پدافند غیرعامل به عنوان مسئول موضوعات مدیریت ریسک و تاب‌آوری زنجیره‌های تامین و ارتباط با نهاد هماهنگ‌کننده.
- ۲. تدوین چارچوب‌های کلان و بخشی (اعم از صنعت، انرژی، سلامت، کشاورزی و ...) توسط ستاد اقتصاد مقاومتی با همکاری دستگاه‌های ذیربط، و مشارکت صاحب‌نظران و نمایندگان بخش خصوصی) شامل:
 - نحوه شناسایی ریسک‌های کشوری در بازه‌های کوتاه، میان و بلندمدت بر اساس متدولوژی‌های آینده‌پژوهی.
 - نحوه تعیین کالاها و خدمات حیاتی کشور (چه از منظر رفع نیازهای اولیه انسانی و چه از منظر ایجاد پایداری اقتصادی کشور).
 - نکته: با توجه به مسئولیت وزات صنعت، معدن و تجارت در رگولاتوری بخش تولید کشور و ارتباط تنگاتنگ این بخش با سایر حوزه‌ها (صنایع وابسته به کشاورزی، سلامت، انرژی و ...) و نیز تجربه آن در تعیین ارقام گلوگاهی تولید در زمان تحریم، پیشنهاد می‌شود این وزارت در این بخش محوریت موضوع را بر عهده داشته باشد.
 - نحوه شناسایی نقاط آسیب‌پذیر زنجیره‌های تامین کالاها و خدمات حیاتی فوق با توجه به ریسک‌های شناسایی شده.
 - سازوکارها و فرآیندهای تعریف، پیشنهاد، اولویت‌بندی، ابلاغ و پایش پروژه‌های ارتقای تاب‌آوری زنجیره‌های تامین.

ب) تعریف، ابلاغ و پایش اجرای پروژه‌های ارتقای تاب‌آوری زنجیره‌های تامین:

۱. تعریف و پیشنهاد پروژه‌ها توسط دستگاه‌های ذیربط:

- تعیین نقاط آسیب‌پذیری زنجیره‌های تامین برای کالاها و خدمات حیاتی.

دیدگاه

- تعریف پروژه‌های تاب‌آوری در بازه‌های کوتاه، میان و بلندمدت و برآورد منابع مالی مورد نیاز بر اساس چارچوب‌های مصوب (این پروژه‌ها می‌تواند از جنس ابزارهای سیاستی فوق‌الذکر باشد) و پیشنهاد آنها به ستاد اقتصاد مقاومتی.
- ۲. اولویت‌بندی و ابلاغ پروژه‌ها توسط دولت:
- اولویت‌بندی پروژه‌ها، تعیین مسئولیت‌ها و نقش دستگاه‌های مختلف در هر یک و روش تامین منابع مالی مورد نیاز (بودجه عمومی، مشارکت خصوصی - عمومی و ...) توسط ستاد اقتصاد مقاومتی.
- ابلاغ پروژه‌ها در قالب برنامه‌های توسعه کشور، برنامه‌های توسعه بخشی، برنامه سالانه دستگاه و ... با توجه به ماهیت و سطح پروژه.
- پایش پروژه‌ها و بروزآوری مستمر چارچوب‌ها و اولویت‌ها بر اساس مقتضیات کشور در هر زمان توسط ستاد اقتصاد مقاومتی با همکاری دستگاه‌ها.